

Profesinio tapatumo stiprinimo praktika: vilniečių profesinė diena

IRMA ŠIDIŠKIENĖ

Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, LT-01108 Vilnius

El. paštas: irmasidiskiene@istorija.lt

Remiantis lauko tyrimais ir medijoje skelbtų reportažų analize, straipsnyje siekiama išnagrinėti profesinės dienos (šventės idėjos ir struktūros) poveikį profesinio tapatumo stiprinimui. Tyrimas rodo, jog standartizuotas šventimas, leidęs apimti platesnį profesijos narių ratą, šventę labiau užtvirtino, o dienos paminėjimas neformaliu lygmeniu, t. y. tarp bendradarbių ir ypač šeimos rate, užtikrino profesinės dienos gyvybingumą. Minėjimų datos stipriai susaistytos su ideologija, istorine atmintimi, tačiau tyrimas rodo, kad dabar dauguma vilniečių neakcentuoja, nežino ir visiškai nesidomi, kodėl buvo pasirinkta konkreti data profesinės dienos minėjimui.

Raktažodžiai: profesinė diena, profesinis tapatumas, modernios šventės struktūra, modernios šventės data-idėja

IVADAS

Profesinės dienos minėjimas – tai viena iš naujųjų modernių švenčių, kuri Lietuvoje pradėta švęsti XX a., ji gerai išlikusi ne tik žmonių atmintyje, bet ir šiandien yra dažnai palaikoma, tęsiama organizacijų administracijos, asociacijų, kartais pačių profesijos narių iniciatyva. Straipsnyje nagrinėjama profesinių dienų minėjimo reikšmė tvirtinant (stiprinant) profesinį tapatumą.

Tyrimo objektas – profesinės dienos minėjimas Vilniuje. Tikslas – išnagrinėti švenčių datos-idėjos ir iškilmių struktūros (praktikos) įtaką profesinio tapatumo stiprinimui. Lygindami profesinės dienos šventimą sovietmečiu ir dabar bandysime išsiaiškinti, kaip kito oficialaus ritualo forma ir minėjimo palaikymas bendruomenės neformalia praktika, o norėdami sužinoti, kiek svarbi neformaliai minėjimui oficialioji šventės idėja, – ar profesinės dienos propaganda padeda įsisąmoninti, perimti šventės idėją (ar „kaltininkai“ tampa propagandos subjektu).

Straipsnyje pirmiausia aptariamos tyrimo teorinės priegijos ir literatūra, pirmoje ir antroje dalyje, naudojantis istoriniu lyginamuoju metodu, apžvelgiama profesinės dienos oficialaus minėjimo sovietmečiu ir dabar struktūra ir šios dienos išraiška neformalioje aplinkoje, trečioje dalyje paliečiamas propagandos tezių ir pateikėjų šventės suvokimo santykis.

Tyrimo remiuosi konstruktyvistiniu požiūriu: socialinė realybė, institucijos, normos, vertybės, interesai ir tapatumas nėra duoti, bet nuolat kuriami ir palaikomi veikėjų diskursyvinėmis ir elgesio praktikomis. Profesinis tapatumas, arba asmens tapatinimasis

su savo profesija yra toks procesas, pasak Manuelio Castelso, kai profesijos nariai šį tapatumą „internalizuoja bei įprasmina save per tai, ką internalizavę“ [2, 23], tampa šių pažiūrų, normų ir vertybių nešėjais. Gausi tapatumo tyrimų literatūra, savaime suprantama, diversifikuojasi mokyklų įvairove. Vienu mokyklų atstovai nagrinėja kognityvinius procesus, kiti – socialines praktikas ir simbolinius įrankius, su kuriais konstruojama tapatybė. Profesinio tapatumo tyrimuose ypač daug dėmesio pastaruoju metu skirta kognityviniams procesams, t. y. įvairių profesijų mokymosi ir studentų praktikos metu ugdomam profesiniam tapatumui. Mokymosi ir praktikos procese ugdomas profesinis tapatumas mokslininkų dar siejamas su profesine identifikacija. Profesinis tapatumas tyrimuose taip pat yra asocijuojamas su profesijos ir profesionalumo sąvokomis [20, 2], kai profesionalumas suvokiamas kaip ideologija, deklaruojanti svarbų vaidmenį profesijoms ir jų atstovams organizuojant ir teikiant tam tikras prekes ir paslaugas visuomenei. Profesiniai veiksmai atitinka bendrą tikslą, misiją, vertybių sistemą, etikos kodeksą [25, 210]. Mokymosi ir praktikos metu įgyjamos profesijos vertybės, misija vėliau yra palaikomos darbovietės ar asociacijos oficialiosios kultūros politikos. Organizacijos kultūra (oficialioji ir neformalioji, pastaroji vadinama subkultūra) ir profesinis tapatumas suprantamas kaip bendra prasmų sistema. Profesinio tapatumo konstravimas yra sąmoningas suaugusio žmogaus gyvenimo procesas, perimant tai profesijai būdingą kultūrą. Dirbantysis stiprina savo profesinį tapatumą tobulindamasis profesijos srityje ir bendraudamas su kolegomis įvairiomis progomis, pvz., dalyvaudamas darbovietės (ar platesniu mastu – profesijos) susijimuose, šventėse.

Modernų viešojo gyvenimo ritualizavimą, kartojamus tikslinius socialinius, kultūrinius renginius galima vadinti socialiniais ritualais, kuriais siekiama įtvirtinti naujus socialinius, kultūrinius santykius ir tapatumą. Priklausomai nuo konteksto ritualai yra perkuriami juos kaskart interpretuojant ar sąmoningai sukuriami / išgalvojami ir įtvirtinami pasitelkus nuolatinio kartojimo mechanizmus. Sąvokos „perkuriami“ ir „sukuriami / išrandami“ (*invention*) turi skirtingas konotacijas, kai kalbama apie reiškinių, realijos tęstinumą ar lokalaus ritualo autentiškumą, todėl siekiant nusakyti ritualo dinamiškumą ir pabrėžti jo, susiformavusio iš apačios, emocinę, spontanišką esmę, vartojama lankstesnė „išradinimumo“ (*inventiveness*) sąvoka [22, 350]. Tačiau šios sąvokos yra negrynos, persipynusios. *Išradinimumas* taikytinas tradiciniams, autentiškiems ritualams, kurie padeda perimti / perduoti tradicijas ir adaptuoti naujoves, pasikeitusius socialinius santykius. Sąvoka *išradinimumas* žymi naujų, modernių švenčių sukūrimo procesą, kurį tirdami mokslininkai atkreipė dėmesį į galios vaidmenį. Ritualas kaip galia, spontaniškai egzistuojantis bendruomenėje (žr. tyrimus apie čiabuvių kultūrą, socialinę santvarką), tampa konfesinės ir politinės ar kitos galios manipuliacijos objektu. Šių galių įtakos švenčių kalendoriui stebimos jau nuo pirmųjų konfesijų, politinių darinių atsiradimo, naujaisiais laikais ritualus taip pat naudoja komercinės ir kitos galios. Catherine Bell pažymėjo, jog veiksmingas ritualas gali būti ginčytinas ir pažeidžiamas politinių manipuliacijų ir komercializavimo [1, 252]. Kaskart, pasikeitus politinei galiai, kuriami nauji ritualai (pvz., valstybinės nepriklausomybės šventės, sovietinės Spalio, Pergalės ir kt. šventės) ar transformuojami jau esantys, tradiciniai, pvz., Derliaus šventė sovietinėse šalyse arba „Dožinki“ Lenkijoje [8, 171–192], naujai šventei pritaikomas įprastas, t. y. buvusios šventės, laikas (data).

Politikos ir komercijos įtaką šventėms, apeigoms plačiai aptaria etnologai, antropologai, pabrėždami jų destruktivumą ritualo autentiškumo ar dalyvio autentiško, spontaniško santykio su švente atžvilgiu [9, 205]. Mokslininkai netiki šventės inkorporavimo ir kontroliavimo „iš viršaus“ į apačią veiksmingumu [23, 77] – tokia šventė prilyginama dirbtinėms,

nenatūralioms struktūroms, neautentiškam ritualui [1, 227], neaiškus jų išlikimas, tęstinumas (tokios spontaniškai atsiradusios miesto šventės dar vadinamos momentine ar dabarties tradicija – *instant tradition*) [11]. Be to, ritualo spontaniškumas kaip emocinė vertė etnologų, antropologų yra akcentuojamas ir laikomas siekiamybe naujoms bendruomenėms konstruojant bendrą socialinį tapatumą [23, 67]. Remiantis šiuo požiūriu manoma, jog nauji ritualai ir įvesti „iš viršaus“ [1, 145] tokio spontaniško santykio tiesiog nesukuria. Katarina Ek-Nilsson [4], svarstydamą modernios valstybinės vėliavos šventės sureikšminimą (paskelbus tą dieną laisvadieniu), suabejojo oficialios šventės virtimo spontaniška galimybe. Net ir institucinė šventės apsauga (jos įtraukimas į UNESCO nematerialių vertybių apsaugą), Laurent Sébastien Fournier [5] manymu, gali keisti tradicinių švenčių spontaniškumą (autentiškumą). Nauji tyrimai rodo, jog šventė, kuriama komercijos galios, pradžioje būna nenatūrali, dirbtinė, bet yra pavyzdžių, kai ji vėliau tampa populiaria ir „spontaniška“, pvz., Motinos [9] ar Valentino dienos tarp atskirų gyventojų grupių [10]. Komercijos ir vartojimo pozityvumą ritualams išvelgia Melinda Papp, nagrinėjusi japonų *Shichigosan* vaikystės ritualą; jos manymu, jie iš tiesų turi turėti teisėtą vietą kuriant ritualinę patirtį šiuolaikinių miestų kontekstuose [16].

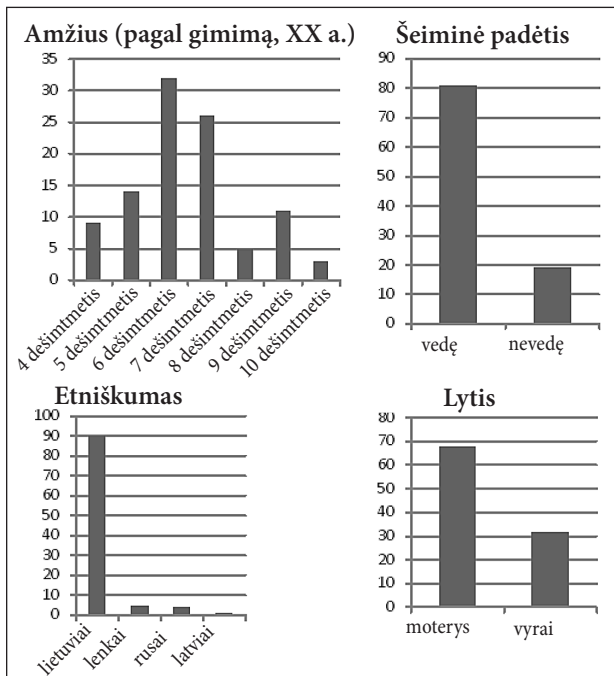
Suprantama, šventės sukūrimas dar nelaiduoja jos sėkmės ir palaikymo visuomenėje (net ir „autentiškos“ šventės atkūrimas, kaip rodo Lia Zola [26] tyrimas Alpėse). Analizuojant švenčių *išradimo* ir diegimo procedūrą, buvo išskirtas socialinio ritualo kūrimo modelis, taikytas ir profesinių dienų modeliavimui: 1) pasirenkama data, susaistyta su tam tikrais profesijai svarbiais įvykiais, žmonėmis, kaip tinkama reprezentuoti profesijai svarbias idėjas bei šventės kilmę, kartais priderinta prie įprastų švenčių laiko (toliau – data-idėja); 2) šventės yra valdžios ar organizacijų institucijos reglamentuotos (kai kurios šių dienų yra įtrauktos į atmintinų dienų sąrašą arba asociacijų nuostatus), ritualas vyksta tam tikra nustatyta tvarka, jį sudaro įvairūs iškilnių renginiai; 3) šventei parenkama tinkama vieta (viešosios miesto ar uždaresnės pastatų erdvės); 4) kasmet ji kartojama, taip bendruomenė įpratinama prie šventės, jai pritaikomos aktualijos. Profesinės dienos minėjimas atskleidžia oficialią profesinės organizacijos politiką, o šių švenčių metu diegiamos vertybės yra susietos su profesiniu atsidavimu, pasiaukojimu ir pasididžiavimu. Taip palaikomas profesinis tapatumas.

Kalbant apie sovietmečio naujas šventes, tyrėjams sunkiau suvokti sovietmečio gyventojų naujų švenčių priėmimą ir dalyvavimą jose, nes žmonės atkakliai atskiria tai, ką jie daro ir kuo jie tiki [1, 225]. Profesinės dienos sovietmečiu buvo kontroliuojamos politinės galios, kuriai darbuotojai negalėjo nepaklusti. Dauguma šių švenčių ir posovietmečiu išliko politinės galios įtakoje, todėl daug rašyta apie naujas socialistines šventes, skelbti propagandiniai pranešimai, reportažai iš įvykusių švenčių, buvo rengiami metodiniai nurodymai. Šiandien ši literatūra yra tyrimo objektas ar šaltinis. Pasirodantys tyrimai apie sovietmečio ir posovietmečio modernias šventes, profesinę kultūrą kartais paliečia ir profesines dienas. Antai T. Ščepanskaja, nagrinėdamą profesinės neformaliosios kultūros tradicijas Rusijoje [29, 29], neaplenkė profesinių dienų užstalės praktikų [29, 198–201]. Tyrinėdamą modernias šventes Aleksandra Frolova [6] atskleidė, kad jas inkorporuojant buvo istoriškai išnagrinėtas ir gerai apgalvotas datų parinkimas – jos derintos su senuoju bažnytiniu kalendoriumi. Nemažiau svarbu ir tai, jog profesinės dienos, nors dauguma jų nėra visuotinės, masiškos, įsisaikymo ir diversifikavosi lokaliai. Nagrinėdamą naujų oficialių švenčių Baltarusijoje semantiką, charakterizuojančią dabartinės valdžios ideologiją, vertybes, Julija Galinovskaja [27] pabrėžė, kad ten profesinių dienų datos išlaikytos kaip sovietmečio švenčių tąsa.

Irmos Šidiškienės [21] straipsnyje nagrinėtas profesinių švenčių pristatymas istoriografijoje, medijose. Pagal informacijos nuorodų kiekį apie profesines dienas medijose nustatytos populiariausios, iš kurių pasirinktos statutinių organizacijų profesinės dienos, ir atliktas lauko tyrimas – siekta nustatyti, ar šventė suburia profesinę grupę ar ne. Paaikškėjo, jog statutinių pareigybių profesinės dienos nedidina profesijos narių socialinės integracijos plačiaja prasme (tarp atskirų pareigybių) ir skatina diversifikaciją.

Minėtos studijos nenustatė, kiek profesinio tapatumo formavimui yra svarbus jo pastovus tvirtinimas praktikoje, tiksliau, šventėje, todėl šiame straipsnyje pagrindinis dėmesys skiriamas profesinių dienų iškilnių struktūros ir propagandos analizei, taip pat datos-idėjos įtakai neformaliajam šventimui.

Tyrimo metu analizuoti medijų pranešimai (sovietinių ir dabartinių) (plačiau žr. [21]) atskleidžia profesinių dienų oficialiosios šventės idėją, jos procesą. Struktūruoti interviu rodo neformalų vilniečių santykį su šia švente. J. Mardosos vadovaujami studentai (1) 2002 m. rinko medžiagą pagal detalų profesinės dienos minėjimo klausimyną [14] ir siekė išsiaiškinti pateikėjų praktiką ir požiūrį, šventės suvokimą. Šio straipsnio autorės klausimyne profesinei dienai buvo skirtas vienas klausimas (2), kuris turėjo atskleisti šventės vietą bendradarbių laisvalaikio kontekste. Interviu metu teko išplėsti šį klausimą ir patikslinti, ką respondentai žino apie šventės ir jos datos prasmę.



Pav. Lauko tyrimų respondentų demografiniai duomenys (proc.)

- (1) Vilniaus edukologijos universiteto (LEU), Istorijos fak. studentai: Andrius Jurgaitis, Aldona Januškevičienė, Andžej Labul, Aušra Petrauskaitė, Daiva Razmukaitė, Eugenijus Bakasėnas, Kristina Poliakutė, Laura Laniauskaitė (2002 m., apklausti 32 vilniečiai).
- (2) Straipsnio autorės 2012–2015 m. lauko tyrimai (33 aprašai); LEU Istorijos fakult. studentų Mariaus Varvuolio ir Hario Simo Petrausko (apklausta 20 vilniečių) 2013 m. surinkta medžiaga.

MODERNIOSIOS ŠVENTĖS STRUKTŪRA XX A.

Bendraja prasme šventės struktūra mokslininkų dažnai buvo suvokiama kaip organiška, natūrali ir kartu interpretacinė. Pasak Alessandro Falassi (1987), dauguma renginių laikosi *ritualo struktūros*, kuri yra bendrų veiksmų ar komponentų seka. Jo teigimu, ši struktūra retai kada buvo sąmoningai organizatorių suplanuota, greičiau organiškai ar nesąmoningai išaugo kaip atsakas į pagrindinius žmogaus poreikius ir tikėjimą (cit. pagal [7, 3]). Susiklostę pagrindiniai struktūriniai elementai išlaikomi ir kuriant naujas šventes, tačiau kiekvienos modernios šventės formalioji dalis turi scenarijų, programą, numatytas veiksmo vietas ir laiką, dalyvius. Bendra modernių švenčių struktūra sudaryta taip, kad įtrauktų kuo daugiau dalyvių, patrauktų visų dėmesį, populiarintų šventę. Remiantis modernių švenčių aprašymais, reportažais apie jas medijoje (plačiau [21]), buvo sudarytas šventės modelis: a) susirinkimas, b) mišios (sovietmečiu Lietuvoje neapraktikuotos), c) apdovanojimai, d) eisenos ar demonstracijos, e) kapų lankymas, f) koncertas ar kitas linksmas renginys. Skirtingu politiniu laikotarpiu skyrėsi ideologinis ir vizualinis turinys: demonstracijų šūktai, apipavidalinimas, švenčių „kaltininkų“ apdovanojimai ir pan. Profesinės šventės, ypač tiesiogiai susijusios su valstybės institucijomis, atitiko šį modelį, nors ne visų profesijų šventėse praktikuotos eisenos. Kitoms profesijoms taikytas paprastesnis modelis: iškilmingas posėdis ir koncertas ar vakarėlis, įtraukiant į šventę ir apdovanojimus.

Dar tarpukario Lietuvoje per katalikų šventes buvo paminimi atskirų veiklų žmonės kaip šventųjų globotiniai: Angelų sargų – policijos pareigūnai, Florijono – gaisrininkai (šiose šventėse atitinkamų profesijų nariai dėkoja už globą Angelams sargams, šv. Florijonui). „Laiškuose lietuviams“ [3] aprašoma tokia šventės struktūra: „Lietuvos policija angelus sargus pasirinkusi savo globėjais, užtat Angelų Sargų diena Lietuvos policijos buvo kasmet labai iškilmingai švenčiama. Ypač Kaunas sutraukdavo daug įvairių rūšių policijos, kuri organizuotai su savo orkestru žygiuodavo į Kauno baziliką pamaldoms, kurios būdavo laikomos už mirusius policijos pareigūnus. Pamaldos būdavo baigiamos galingu „Te Deum laudamus“, dėkojant Dievui už pagalbą, ir Tautos himnu, ryžtantis ir toliau dirbti Lietuvos gerovei. Po pamaldų Rotušės aikštėje įvykdavo paradą, o paskui būdavo žygiuojama į Ažuolyną, kur būdavo atliekama turtinga meninė programa.“ Panašus scenarijus buvo ir kariuomenės dieną, ugniagesių atskirų kuopų įsteigimo dienos proga, net Motinos dieną ir kitomis progomis.

Sovietinėse respublikose, „kuriant naują socialistinę visuomenę“, buvo pertvarkytas švenčių kalendorius, atsiribojama nuo bažnyčios. Sovietinės masinės šventės organizuotos centralizuotai, jos turėjo scenarijus su numatytais šventės uždaviniais, nusistovėjusiu šablonu, standartu, ir tai lėmė pastovų ritualą [27, 63]. Masinių švenčių standartas taikytas ir nemasinėms šventėms, minėjimams. Dauguma profesinių dienų Lietuvoje, kaip ir kitose sovietinėse respublikose, buvo įvestos valdžios institucijų, kad pakeltų darbinį sąmoningumą, skatintų siekti aukštų darbo rezultatų. T. Ščepanskaja pamini, kad susirinkimuose dažnai dalyvaudavo kolegos iš kitų organizacijų, vakare pagal programą buvo apdovanojami „geriausi šios profesijos“ ar socialistinio lenktyniavimo nugalėtojai, priimami kolegos naujokai.

Posovietmečio Lietuvoje oficialiųjų profesinių švenčių, globojamų ministerijų, organizuojamų įstaigų administracijų, formaliosios struktūros dažnai yra panašios: lankomos šv. Mišios, skirtos jų globėjui, skamba oficialūs sveikinimai, apdovanojami nusipelnę darbuotojai, kai kurie rengia iškilmes su pasirodymais mieste, kiti – atvirų durų dienas, konferencijas, parodas, koncertus. Iškilmės mieste pritraukia miesto gyventojus, moksleivius,

pvz., vandentvarkos darbuotojų [24], ugniagesių [13], karių, policininkų, kartais kitų profesijų (miškininkų, medžiotojų) atstovų organizuojamos profesinės dienos. Teatrai, muziejai, bibliotekos, archyvai savo profesinės dienos proga rengia viešus renginius (atvirų durų dienas, koncertus) visuomenei. Kariuomenės diena tiek tarpukariu, tiek sovietmečiu buvo ir dabar išliko (pasikeitus ideologijai ir propagandos turiniui, pakito ir data bei vizualinė forma) išskirtine svarbia valstybės gynybos institucijos švente. Taigi šventėse profesinis tapatumas demonstruojamas ir patvirtinamas miesto bendruomeniniu (vykstančios viešosiose miesto erdvėse), pasauliniu (tarptautiniu mastu) arba korporatyviniu (uždaroje organizacijos erdvėse) lygmeniu.

Tiek Lietuvoje, tiek ir Rusijoje kitų profesijų paminėjimas „šiandien dažniausia yra korporatyvų šventės. Garbės pažymėjimo geriausia darbuotojui suteikimo ritualas lieka specifiniu profesinės dienos bruožu“ [6, 244]. Tokios korporatyvinės šventės struktūra paprastai apsiriboja paminėjimu kiekvienos organizacijos susirinkime, kur teikiami apdovanojimai, ir / arba tik neformaliu šventimu, kuris pasireiškia užstale (posovietinėse šalyse), kartais apsiribojama žodiniu pasveikinimu ar el. paštu. Kitose šalyse, pvz., JAV, kai kurias profesines šventes įprasta pažymėti dovanėlėmis (gėlėmis, saldainiais, niekučiais), pusryčiais restorane ar suteikiant laisvo laiko. Rusijoje populiarsnės profesinės dienos atskirose vietovėse įgauna savitus lokalius bruožus, pvz., kiekviename regione, mieste puoselėjamos savitos statybininkų dienos tradicijos (ne tik pridudami nauji objektai): vieni rengia konkursus ir perduoda pereinamąją vėliavą ar teikia kitus apdovanojimus, kiti pagerbia statybininkus veteranus, žuvusiuosius kare, tretį rengia statybinės technikos parodą mieste, dar kiti „šventina“ statybininkus naujokus [28].

VILNIEČIŲ DALYVAVIMAS PROFESINĖS DIENOS MINĖJIME

Lietuvoje sovietmečiu oficialus profesinių dienų minėjimas paliko savo pėdsaką. Vilniuje 2002 ir 2012–2015 m. atliktų lauko tyrimų duomenimis, du trečdaliai apklaustųjų sovietmečiu žinojo ir minėjo savo profesines dienas, o 36 % iš 2002–ųjų apklausos prisiminė, jog jų šeimos nariai taip pat pažymėdavo savo profesinę dieną. Jau vien tai rodo nemenką šių modernių švenčių efektyvumą anuo metu.

Profesinė diena buvo reikšminga profesinio tapatumo įtvirtinimui: dauguma apklaustųjų įvardijo savo profesines dienas, nors data dažnai nebuvo patikslinta (užsimiršo). Paprastai viešai buvo švenčiama organizacijos titulinės profesijos šventė. Netitulinės profesijos nariai, pvz., įmonėse dirbusios archyvarės, bibliotekininkės, ekonomistai ir pan., likdavo šios šventės žiūrovais, kartais organizatoriais, bet ne ritualo dalyviais. Būtent netitulinės profesijos specialistams buvo sunkiau įvardyti savo profesinę dieną. Tiesa, kai kurie pateikėjai, suvokdami, jog sovietmečiu visos profesijos turėjo savo minėtinas dienas, bet neprisimindami, kada ji buvo ar kaip vadinosi, jas priskyrė savaip: vienas apklaustas darbininkas manė, jog jo profesinė diena – tai Gegužės 1-oji (Tarptautinė darbo diena), kitas darbininkas šventė desantininko dieną, o viena moteris kaip savo profesinę dieną įvardijo Motinos dieną (dirbo virėja).

Sovietmečiu dalyvavimas visuose oficialiuose renginiuose buvo privalomas, išskyrus specifinius atvejus, susijusius su nepertraukiamu darbu. Vis dėlto, 2002 m. apklausos duomenimis, didesnė dalis pateikėjų (apie 60 %) į tokius renginius eidavo savo noru, o likusieji – tik dėl to, kad privalėjo. Profesinių dienų bendrąja prasme populiarumas skatino neformalų dienos paminėjimą. Net tai, kad ne visos įmonės, organizacijos rengdavo oficialų šios dienos minėjimą – jų neprisiminė „Spartos“ darbininkai, greitosios pagalbos

medicinos sesuo, pardavėja, kirpėja, darželio auklėtoja, leidybos, ryšių, radijo darbuotojai – nesutrukdė jos paminėti neformaliai su kolegomis. Žinoma, dalis jų neminėjo profesinės dienos (ar neprisisiminė). Toks neoficialus šventimas su bendradarbiais, draugais rodo, kad ši šventė bendradarbių kolektyve buvo priimtina, prigijusi. Neformalaus šventimo pagrindinis akcentas buvo užstalė [29, 199]. Štai kaip savo profesinę dieną minėjo vilniečiai mokytojai: „tą dieną pasipuošiam, mokiniai pasveikina. Mokykloje nebuvo vaišių. Ten pat kavos nueini išgerti“ (mot., gim. 1939), ar pagal nuotaiką, spontaniškai nueina į kavinę su artimesnėmis kolegėmis. Statybininkų dienomis būdavo teikiami garbės „raštai, premijos, garbės lentos ir biškį baliukai būdavo – kolektyvuose“ (mot., gim. 1957), „buvo premijos ir bus išgėrimas“ (statybininkas, gim. 1942). Apdovanojimais garbės raštais, ženkliais, premijos buvo paskata švęsti, kartu stiprino profesinį atsidavimą. Iš 2002 m. apklaustųjų pusė jų sovietmečiu buvo apdovanoti garbės raštais, premijomis (3). Užstalė persikėlė ir už darboviečių, kartais į šeimos ratą.

39 % apklaustųjų vilniečių tvirtino, jog juos (daugiausia mokytojus, ugniagesius, policininkus, statybininkus) šia proga sveikino ne tik bendradarbiai, bet ir draugai, šeimos nariai. Kai kurios profesinės šventės buvo įtrauktos ir į šeimos šventes. Statybos darbų įmonės vadovo šeimoje ši diena taip pat buvo švenčiama: kasmet tą dieną jį sveikindavo šeimos nariai, „susėdavo visi prie šventinės vakarienės stalo. Jis savo ruožtu kaskart kitaip ją pažymėdavo – išvykdavo su kolegomis į kelionę, pasilepindavo pirtyje“ (Statybininkų profesinė 2012). Kiti taip pat švėsdavo šeimomis: „Mūsų sodyboje suvažiuodavo visi mokytojai su šeimomis, sukaldavo suolus tokius ilgus ir stalus tarp medžių (sode) ir stalai su staltiesėmis – kaip per vestuves. Švėsdavo taip šumnai, kad nemoku tau papasakoti. Susinėdavo maistą, gėrimų ten lūždavo – pjankė“ (mot., gim. 1933).

Dabartiniu metu apie 60 % apklaustųjų dirbančių vilniečių mini profesines dienas (4), dažniausia oficialiai. Tačiau ir tarp oficialiai mininčiųjų profesines dienas yra profesijos atstovų, nepripažįstančių šių švenčių. Dažniausia tai susiję su darbinės veiklos diskomfortu, kurį sukelia nemėgstama veikla, nesusiklostę darbiniai santykiai kolektyve, ignoruojama tiesioginio vadovo nepriimtina vadyba. Kai kurie nedalyvaujantieji oficialiose profesinių dienų renginiuose (iš apklaustųjų pasitaikė bibliotekininkų, medikų, ugniagesių, statybininkų) netapatino savęs su profesionalais („man ši specialybė ne prie širdies“; mot., gim. 1960) ar tituline profesija, kiti netoleravo savo tiesioginės valdžios atstovų vadybos ar laikė, kad oficialūs renginiai skirti valdžiai – „viršininkai su aukštesne valdžia švenčia“ (vyr., gim. 1957). Kai kurie iš šių pateikėjų, būdami šios profesijos atstovais, pažymi tą dieną su draugais, bendradarbiais. Tarp apklaustųjų, nemininčių profesinių dienų, buvo ir tokių, kurie dabar neturi priskirtos dienos (24 %) (finansistai, farmacininkai, brokeriai, prekybininkai; chemikas, ekonomistai, logistika, virėjai) arba dažnai keičia darbovietes.

Taigi profesinės dienos oficialaus šventimo standartas, kuris neišvengiamas įsitvirtinant ritualui, ir žinomumas (informacija medijoje), paplitimas, kurio išraiška – masiškumas, palaipsniui diversifikavosi, tapo atskirų darbo kolektyvų švente, o kai kurios jų pateko į šeimą. Sovietmečiu privalomas (vilniečių) dalyvavimas oficialiame profesinės dienos minėjime dažnai virto neformaliu užstalės šventimu. Net jei nebuvo oficialios šventės darbovietėje, darbuotojai susitikdavo paminėti šią progą neformalioje aplinkoje. Šiandien

(3) Panašus skaičius ir savo noru šią dieną šventusių pateikėjų, tačiau tie pateikėjai nebūtinai buvo gavę kokius nors apdovanojimus.

(4) Buhalterių, muziejininkų, spaudos, bibliotekininkų, mokytojų, medikų, policijos, ugniagesių, kariuomenės, aplinkosaugos, veterinarijos, kurjerių, energetikų.

Nepriklausomoje Lietuvoje, pakeitus minėjimų datas, populiariausios profesinės dienos minimos ne tik oficialiai, bet ir neformaliai, šeimose. Nedalyvavimas tokiose šventėse aiškinamas nesusiklosčiusiais kolektyviniais santykiais ar hierarchiniu atsiribojimu.

PROFESINĖS DIENOS-IDĖJOS SUVOKIMAS

Šventės idėja sukonstruojama parenkant profesinės dienos datą ir ją išplatinant propagandos kanalais. Plačiąja prasme „propaganda yra viešas, instituciškai reglamentuotas, tinklinis, pasikartojantis masių ar socialinių grupių įtikinėjimas. Jis yra susijęs su specialiu mąstymo formų konstravimu, ideologinių suvokimo ir vaizduotės schemų indoktrinacija, emocijų ir jausmų stimuliavimu ir valdymu“ [15, 19]. Oficiali dienos data parenkama tikslingai orientuojantis į politines ideologines to meto vertybes. Jos šiek tiek kito ir sovietmečiu. Kaip pažymėjo Dalia Senvaitytė, nagrinėjusi kalendorinių švenčių diskurso kaitą Lietuvos spaudoje atskirais istoriniais periodais, išskirtinio dėmesio sulaukė pagrindinės valstybinės šventės bei sovietų armijos atskirų padalinių dienos [17, 112]. Pastarosioms po Stalino mirties dėmesio buvo skiriama mažiau [17, 118], o L. Brežnevo epochoje daugiau dėmesio sulaukė spaudos, geležinkelininko, statybininko dienos [18, 125]. Praplečiant šias įžvalgas buvo apžvelgta bibliografinė rodyklė „Liaudies tradicijos“ [12] (5) ir pastebėta, jog iš profesinių dienų (6) daugiausia dėmesio skirta „Spaudos diena. Radijo diena“ – 39-ios ir „Kosmonautikos diena“ – 27-ios nuorodos (7). Be karinių profesijų, atskirai paminėtos mokytojo, statybininko (po 10 nuorodų), geležinkelininkų (8) dienos. Taigi dėmesys sovietinėje Lietuvoje, galima sakyti, pirmiausia buvo sutelktas į kariuomenės, informacinių, ugdomųjų ir infrastruktūros plėtros profesijų atstovus.

Sovietinės propagandos turinys švenčių proga buvo standartinis. D. Senvaitytė rašo:

„Visų naujai suformuotų Sovietų Sąjungos švenčių forma ir eiga, taip pat ir jų vaizdavimas spaudoje iš esmės buvo vienodi. <...> Šventinei dienai priartėjus, pasirodydavo publikacijų, kuriose būdavo primenama šventės esmė, prasmė, jos istorinės atsiradimo sąlygos. Šventei praėjus, būdavo gana smulkiai aprašoma Maskvoje ir Lietuvoje, atskiruose jos miestuose ir miesteliuose vykusių šventinių renginių eiga. Visos didžiosios sovietų šventės buvo pradedamos svarbių valdžios atstovų kalbomis, kuriomis reikia padėka komunistų partijai ir jos lyderiui“ [17, 106-107].

Taigi profesinių dienų švenčių proga buvo akcentuojama: sovietinės institucijos įsteigimo data, rodanti prasidėjusį „kokybiškesnį etapą“ profesijos istorijoje, ir komunistų partijos svarba šiame kelyje; pasiekimai profesijoje ir pažangiausių darbuotojų pagerbimas.

Po sovietmečio pasikeitė profesinių dienų minėjimo datos, pasikeitė ir jų ideologinė propaganda. Daugiau dėmesio skiriama naujos datos reikšmei pabrėžti (institucijos įkūrimas, svarbaus įvykio, reikšmingo tai progai, jai priskirto šventojo globėjo aprašymas ar pan.). Tai – politinę ir konfesinę ideologiją įtvirtinančios datos. Kai kurios datos ir sovietmečiu buvo nepastovios, ypač tos, kurios derintos prie tradicinių švenčių, pvz., derliaus šventės, ar nesusietos su konkrečiu įvykiu (statybininkų – svarbių objektų pridavimas), ir visai naujos, realiai neišreiškiančios jokios politinės ideologijos (medikų, kultūros

(5) Straipsniai, repertuaras – eilėraščiai, gaidos, plokštelės. Analizei naudojamos tik straipsnių nuorodos.

(6) Bibliografija suskirstyta į tris pagrindines grupes: 1) valstybinės, 2) visaliaudinės, masinės ir 3) buitinės šventės. Profesinės dienos įtrauktos į plačiausią antrąją, visaliaudinės, masinės šventės, grupę.

(7) Palyginimui: valstybinės dienos, turėjusios daugiausia nuorodų – Pergalės diena (30), Tarptautinė moters diena (20).

darbuotojų). Po sovietmečio jos nedaug tepakito – vietoje sekmadienio švenčiama to paties savaitgalio šeštadienį (statybininkų, miškininkų ir kt.). Profesinių dienų minėjime daug dėmesio skiriama nusipelnusių tos profesijos narių pagerbimui, apdovanojimams ir apskritai pačios profesijos pasiekimams moksle, jos nuopelnams visuomenės gerovei ir kt.

Pasiteiravus, kam skirtos šios progos, vyresnieji pateikėjai, kalbėdami apie sovietmetį, prisiminė esminius propagandos dalykus ir juos pakartojo arba, kaip ir jaunesnieji, vadovavosi abstrakčia samprata, kita dalis pateikėjų neturėjo atsakymo. Daugiausia buvo manančių, jog ji skirta geriems darbuotojams pagerbti, profesionalams įvertinti: „ta švente norėta pagerbti žmones, dirbančius šį darbą, kuris yra sunkus ir atsakingas“ (med. sesuo, gim. 1954); „pagarba medikams dėl mokslinių pasiekimų ir medicinos raidos“ (medikė, gim. 1957); „pagerbti mokytoją kaip ugdančią ateinančią kartą“ (mokytojas, gim. 1960); paskatinti darbuotojus siekti aukštų rezultatų: „norint pagerbti šios profesijos atstovus bei norint paskatinti darbuotojus siekti pasirinktos specialybės tobulumo“ (spaudos darbuotoja, gim. 1968). Dalis pateikėjų profesinių dienų atsiradimą siejo su sovietine politika ir suvokė kaip formalias ir tuo metu privalomas: „priežastys ir tikslai – tikriausiai sovietinio gyvenimo iš TSRS trafaretinis kartojimas“ (architektas, gim. 1944); mašinų gamybos sektoriuje dirbęs pateikėjas sakė: „kiek suprantu, tai buvo CK nutarimas“ (inžinierius, gim. 1951), o vaikų darželio auklėtoja prisiminė šūkį: „vaikų auklėjimas šviesiam rytojui“ (mot., gim. 1958). Kiti į politinį aspektą nekreipė dėmesio ir manė, jog profesinė diena yra proga susipažinti, pabendrauti didelio kolektyvo darbuotojams: „jungianti žmones, dirbančius įvairius darbus komunalinio ūkio sistemoje“ (tarnautoja, gim. 1941).

Atsakyti, kodėl minėjimui paskirta būtent ši data, galėjo tik vienas kitas pateikėjas. Radijo technikas, dirbęs sovietmečiu, teisingai sakė, kad tą dieną „Popovas išrado radiją“ (vyr., gim. 1954), dabar dirbantieji spaudos darbuotojai dažnai įvardijo spaudos atgavimo progą, tačiau dauguma nežinojo mokytojo, teatro ar kitos populiaros dienos datos priskyrimo profesijai preteksto. Lengviau buvo įvardyti institucijos įsteigimo dieną ar sutapatintą su šventosios globėjo diena. Mokslininkai pažymėjo, kad žmonės užmiršta šventės kilmės istoriją [10, 98], o išgalvoti nauji kilmės mitai, išreiškiantys politinio elito ideologijas, dalyviui dažniausia nėra reikšmingi. Tai leidžia teigti, jog datos, žymincios profesijos pagrindinę idėją, dažniausia nėra pagrindinis akstinas minėti profesinę dieną ar svarbi tapatinimosi prielaida.

IŠVADOS

Modernios šventės struktūra – susirinkimas, mišios, eisena; pasižymėjusių darbuotojų viešas pagerbimas; koncertas ar vakarėlis – išliko tiek sovietmečiu (tik vietoje mišių – mitingas), tiek dabar. Kiek ilgai išliks šis struktūros modelis, kaip jis kis – neaišku, tačiau šventimo būdų diversifikacija tarp profesijų pamažu vyksta. Tikėtina, jog ši minėjimų diversifikacija, atsiradusi po standartizuoto šventimo, leidusio apimti platesnį profesijos narių ratą, labiau įtvirtino šventę. Ji palaikoma ne tik oficialios struktūros – dienos neformalus paminėjimas, t. y. tarp bendradarbių ir ypač šeimos rate, rodo profesinės dienos gyvybingumą.

Modernios šventės, profesinės dienos įsitvirtinimui svarbų vaidmenį atliko ir atlieka propaganda, padėjusi inkorporuoti ir, permodeliavus sovietmečiu propaguojamas idėjas į tarpukario ar nūdienos svarbias idėjas-datas, išlikti dienos minėjimui. Nors minėjimų datos stipriai susaistytos su ideologija, istorine atmintimi, tačiau tyrimas rodo, kad dabar dauguma visiškai neakcentuoja, nežino ir nesidomi, kokia proga buvo pasirinkta minėjimo data.

Galima teigti, jog profesinis tapatumas šventėse stiprinamas internalizuojant vertybes: pasididžiavimą, garbę, pareigą visuomenei ir pan., o idėjiniai (politiniai, konfesiniai) aspektai pateikėjų pasisakymuose nesureikšminami arba nefiksuojami ir yra nesvarbūs.

Gauta 2015 11 19
Priimta 2016 09 14

Literatūra

- [1] BELL, Catherine. *Ritual. Perspectives and Dimensions*. New York, Oxford: Oxford University Press, 1997.
- [2] CASTELLS, Manuel. *Tapatumo galia*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2006.
- [3] DIRKIS, P. Angelai Sargai. *Laiškai lietuviams*, 1958, Vol. 9, spalio [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 03]. Prieiga per internetą: <<http://laiskailietuviams.lt/index.php/1958m-9-spalis/1206-angelai-sargai>>.
- [4] EK-NILSSON, Katarina. New Political Agendas: the National Day Celebration in Sweden. In: *Politics, Feasts, Festivals*. Eds. Gábor Barna, István Povedák. Szeged: Department of Ethnology and Cultural Anthropology, 2014, p. 81–85.
- [5] FOURNIER, Laurent Sébastien. Intangible Cultural Heritage and the Birth of International Festival. Politics. In: *Politics, Feasts, Festivals*. Eds. Gábor Barna, István Povedák. Szeged: Department of Ethnology and Cultural Anthropology, 2014, p. 111–120.
- [6] FROLOVA, Alexandra. Modern Holiday Calendar of the Russians. *Issues in Ethnology and Anthropology*, 2013, Vol. 8, No. 1, p. 239–257.
- [7] FROST, Warwick; LAING, Jennifer. Introduction: From Pre-modern Rituals to Modern Events. In: *Rituals and Traditional Events in the Modern World*. Eds. Jennifer Laing, Warwick Frost. New York, London: Routledge, 2015, p. 1–20.
- [8] GIĘREK, Bożena. Interference of Politics in Celebrating “Dożynki” – The Festival of Harvest in Poland in 1950s. In: *Politics, Feasts, Festivals*. Eds. Gábor Barna, István Povedák. Szeged: Department of Ethnology and Cultural Anthropology, 2014, p. 171–192.
- [9] HELSLOOT, John. Vernacular Authenticity: Negotiating Mother’s Day and Father’s Day in the Netherlands. In: *Reframing Dutch Culture. Between Otherness and Authenticity*. Eds. Peter Jan Margry, Herman Roodenburg. Ashgate Publishing, Ltd., 2007, p. 203–224.
- [10] HELSLOOT, John. Valentino dienos triumfas Nyderlanduose po penkiasdešimties metų. *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 2008, Nr. 8(17), p. 97–116.
- [11] HUGOSON, Marlene. “Instant Tradition”: The Introduction of the Swedish Easter Tree. *Folklore*, 2006, No. 117, p. 75–86.
- [12] *Liaudies tradicijos. Rekomenduojamos literatūros rodyklė ir metodinė medžiaga*. Sudarė V. Jurgaitis, E. Lagauskienė, P. Mikelinskaitė, E. Juodis, A. Subatniekas ir V. Aputienė. Vilnius, 1967.
- [13] KUIZINAITĖ, M. Ugniagesių kasdienybę vilniečiai stebėjo lyg spektaklį. *Lietuvos rytas*, 2005, gegužės 5, priedas „Sostinė“, p. 8.
- [14] KUODYTĖ, Rūta; MARDOSA, Jonas. Sovietmečio šventės ir tradicijos. Iš: *Apie metodiką ir metodines priemones*. Sudarė J. Mardosa. Vilnius: VPU leidykla, 2002, p. 129–133.
- [15] MAŽEIKIS, Gintautas. *Propaganda ir simbolinis mąstymas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2010.
- [16] PAPP, Melinda. Molding of a Rite of Passage in Urban Japan: Historical and Anthropological Perspectives. *Urbanities*, 2013, Vol. 3, No. 1, p. 61–82.
- [17] SENVAITYTĖ, Dalia. Kalendorinių švenčių diskursas sovietinėje Lietuvos periodikoje. I dalis: 1945–1964 metai. *Lituanistica*, 2013, t. 59, Nr. 2(92), p. 101–121.

- [18] SENVAITYTĖ, Dalia. Kalendorinių švenčių diskursas sovietinėje Lietuvos periodikoje. II dalis: 1964–1990 m. *Lituanistica*, 2014, t. 60, Nr. 2(96), p. 118–133.
- [19] Statybininkų profesinė šventė – atmintina diena kalendoriuje. *Statybų žinios*, 2012, Nr. 8(62), p. 7 [interaktyvus] [žiūrėta 2013 11 05]. Prieiga per internetą: <<http://www.statybininkai.lt/>>.
- [20] SULLIVAN, William. *Work and Integrity: The Crisis and Promise of Professionalism in North America*. New York: Harper Collins, 1995.
- [21] ŠIDIŠKIENĖ, Irma. Profesinės šventės tyrimų ir medijų lauke. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*. Vilnius, 2014, t. 38, p. 225–237.
- [22] THEODOSSOPOULOS, Dimitrios. Introduction, Laying Claim to Authenticity: Five Anthropological Dilemmas. *Anthropological Quarterly*, 2013, Vol. 86, No. 2, p. 337–360.
- [23] van der ZEIJDEN, Albert. Public Folklore and the Construction of a Regional Identity in Newly Reclaimed Dutch Polders. In: *Reframing Dutch Culture. Between Otherness and Authenticity*. Eds. Peter Jan Margry, Herman Roodenburg. Ashgate Publishing, Ltd., 2007, p. 59–81.
- [24] *Vandentvarkos darbuotojų šventė vilniečiams*, 2005 [interaktyvus] [žiūrėta 2013 09 20]. Prieiga per internetą: <<http://www.verslobanga.lt/lt/spaudai.full/42789af749d56>>.
- [25] WYNIA, Matthew K. The Role of Professionalism and Self-regulation in Detecting Impaired and Incompetent Physicians. *The Journal of the American Medical Association (DJAMA)*, 2010, No. 304(2), p. 210–212.
- [26] ZOLA, Lia. Ritual Continuity and “Failed Rituals” in a Winter Masquerade in the Italian Alps. *Journal of Alpine Research / Revue de géographie alpine*, 2011, 99/2, p. 1–9 [interaktyvus] [žiūrėta 2013 09 10]. Prieiga per internetą: <<https://rga.revues.org/1443>>.
- [27] ГАЛИНОВСКАЯ, Ю. Праздник по-советски: официальная праздничная культура в Беларуси. In: *Десоветизация в контексте трансформации белорусского общества*. Ред. В. Мацкевич. Вильнюс: Центр европейской трансформации, 2012, с. 41–67.
- [28] День строителя: история праздника, n. d. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12]. Prieiga per internetą: <http://www.vashdom.ru/articles/rockwool_4.htm>.
- [29] ЩЕПАНСКАЯ, Т. Б. *Сравнительная этнография профессий: повседневные практики и культурные коды (Россия, конец XX – начало XXI в.)*. Санкт-Петербург: „Наука“, 2010.

IRMA ŠIDIŠKIENĖ

Professional identity-building practice: a professional day in Vilnius

Summary

The aim of the paper is to analyse the significance of the celebration of a professional day for the strengthening of professional identity. Comparing celebrations of professional days during the Soviet times and nowadays, we will have to deal with two tasks: first, to observe the gradual change of the official ritual, and maintaining of the special day through informal practices of the community. In order to check how important the official idea of the festival is to informal celebration, the second task must be addressed, i. e., whether the propaganda of the professional day helps to internalise and assimilate the idea of the special event.

The research has been conducted by means of analysing the (Soviet and current) media coverage revealing the idea and process behind the official celebration of professional days. Material was collected from structured interviews which revealed the informal relationship of the residents of Vilnius with the festival discussed.

Application of a unified structure of a modern festival to professional days enabled them to be visible in public, and to get established among co-workers. Their manifestation on the informal level, i. e., among colleagues, and especially in the family circle, indicates the validity of a professional day. When the dates of professional days were changed in independent Lithuania, the most popular festivals have been celebrated since. A failure to attend such celebrations is justified by hierarchical distancing, by poor relationships with co-workers, or by inability to identify with the title profession at workplace.

It could be claimed that professional identity is being strengthened by internalising certain values: pride, honour, a sense of duty to the public, etc. As for the dates/ideas which are closely tied to the (political, confessional) ideology or historical memory, the respondents do not give them much prominence. Scholars note that people tend to forget the history of the origin of a festival [10, 98]. The invented new myths of the origin, which convey ideologies of the political elite, are usually insignificant to a participant.

Keywords: a professional day, professional identity, date/idea of a modern festival, structure of a modern festival